

Книженко Світлана Олександрівна

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри криміналістики та судової експертології, кандидат
юридичних наук, доцент*

СУЧАСНІ ЗАВДАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ

Однією із складових національної безпеки є своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз державним інтересам, у тому числі й у сфері правоохоронної діяльності. Нажаль, на сьогодні для нашої країни типовими є ситуації, коли здебільшого здійснюється лише нейтралізація шкідливих наслідків кримінальних правопорушень, аніж запобігання їм.

Водночас, як правильно відзначають дослідники, кожна гривня, що продумано спрямована на профілактику, буде для суспільства в десять разів дешевше, ніж усунення таких наслідків. Відповідно зусилля правоохоронних органів, спрямовані на запобігання кримінальним правопорушенням, повинні бути не меншими за ті, що затрачені на розслідування вже скоєних [1].

Підкреслимо, що засоби та методи профілактичного характеру завжди були предметом наукового пошуку в криміналістиці. Однак у різні періоди розвитку доктрини задачі криміналістичної профілактики або необґрунтовано розширювалися, або значно звужувалися й зводилися лише до розробки та застосуванню засобів технічного захисту об'єктів.

Питанням криміналістичної профілактики злочинів присвячені роботи Р.С. Белкіна, О.А. Борідько, А.Ф. Волобуєва, М.В. Даньшина, С.Ф. Денисюка, Н.Ю. Дунаєвої, Г.Г. Зуйкова, І.І. Іванова, В.П. Корж, Г.А. Матусовського, М.Ш. Махтаєва, В.О. Малярової, В.А. Передерія, Л.Є. Числової, М.П. Яблокова та інших.

Однак і дотепер серед вчених не має єдиної точки зору щодо завдань криміналістичної профілактики. Крім того, положення нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України), прийнятого у 2012 році тільки підкреслили актуальність вказаного питання.

В юридичній літературі до завдань криміналістичної профілактики найчастіше відносять:

- удосконалення науково-технічних засобів, тактичних прийомів і методів розслідування;
- розробку і модернізацію спеціальних криміналістичних методів і засобів запобігання злочинам;
- виділення об'єктів профілактичного вивчення і здійснення відповідного впливу на них;
- виявлення і дослідження особливостей типових слідчих ситуацій профілактичного характеру;
- визначення комплексу профілактичних заходів, найбільш дієвих в кожній з конкретних ситуацій;
- встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів [2, с. 217].

Чинний КПК України до задач кримінального судочинства не відносить встановлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів. Водночас про необхідність встановлення обставин, що впливають на ступінь вчинення кримінального правопорушення зазначено у п. 5 ч. 1 ст. 91 КПК України. До того ж стаття 23 Закону України „Про національну поліцію” серед завдань національної поліції відзначає такі як здійснення профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень та виявлення причин й умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень і вжиття у межах своєї компетенції заходів для їх усунення [3].

У цьому аспекті заслуговують на схвальну оцінку норми кримінальних процесуальних кодексів Республіки Білорусь, Республіки Узбекистан,

Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Азербайджанської Республіки, в яких попередження злочинів визначено у якості завдань кримінального судочинства та передбачено право (або обов'язок) слідчого вносити подання про усунення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів. Так, ст. 221 Кримінально-процесуального кодексу Азербайджанської Республіки зобов'язує слідчого встановлювати причини та умови, що сприяли вчиненню злочинів та за необхідності надає можливість слідчому право направляти подання про їх усунення [4].

На відміну від кримінально-процесуального кодексу Азербайджанської Республіки, кримінально-процесуальний кодекс Республіки Молдова закріплює обов'язок слідчого при встановленні причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів вносити подання про їх усунення [5].

Україні варто переймати досвід країн Євросоюзу, згідно з яким у політиці запобігання злочинам перевага надається налагодженню взаємозв'язків правоохоронних органів з місцевими органами влади, громадськістю, підприємствами, установами та організаціями щодо запобігання злочинності [6]. Так, в окремих країнах правоохоронні органи використовують соціальні мережі, мобільні додатки та здійснюють перехід від кризової моделі діяльності поліції до суспільно-орієнтованої моделі, де профілактиці надається пріоритет [7].

До того ж Генеральна Асамблея ООН рекомендує державам розробляти такі системи кримінального судочинства, які б включали в себе й запобігання злочинам [8].

Тому ми вважаємо за доцільне передбачити у чинному КПК України обов'язок слідчого під час розслідування злочинів встановлювати причини та умови, що сприяли їх вчиненню та вносити подання до відповідних суб'єктів про їх усунення. Таким чином, слідчий, при внесенні подання інформує громадськість й залучає її до профілактичної діяльності.

Сучасними напрямками розвитку криміналістичної профілактики є:

- використання криміналістичного прогнозування, яке на думку Є.А. Миронової та Г.А. Алієвої, покликане розробляти прийоми криміналістичного захисту різних об'єктів від злочинних посягань, отримання інформації про злочини, що готуються [9];

- використання допомоги місцевих органів влади, громадськості, підприємств, установ та організацій, громадян;

- використання допомоги засобів масової інформації;

- встановлення причин та умов, що сприяли вчиненню злочинів. У цьому контексті ми згодні з Л.Є.Чистовою в тому, що не знаючи дійсних причин вчинення злочину неможливо вирішувати будь-які задачі з їх запобігання [10, с. 3-5];

- розроблення тактичних прийомів окремих заходів забезпечення кримінального судочинства (запобіжних заходів, відсторонення від посади, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом).

Отже, одним із напрямків розвитку України в умовах європейської інтеграції є ефективне залучення громадськості у запобіганні злочинам. Засоби та методи криміналістичної профілактики служать праксеологічними інструментами запобігання злочинної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Шатська У. Чи потрібна в Україні стратегія запобігання злочинності? / Відкритість правоохоронної системи. URL: <http://police-access.info/2016/10/chy-potribna-v-ukrajini-stratehiya-zapobihannya-zlochynnosti/> (дата звернення: 12.04.2018).

2. Анищенко И.А. Криминалистическое предупреждение преступлений // Вестник Полоцкого государственного университета. – 2016. – № 14. – Серия D. – С. 215-218.

3. Про національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 12.04.2018).

4. Уголовно-процессуальный кодекс Азербайджанской Республики: Закон Азербайджанской Республики от 14.07.2000 г. № 907-IQ. URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30420280#pos=0;0&sdoc_params=text%3D%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25B8%25D1%2587%25D0%25B8%25D0%25BD%25D1%258B%2520%25D0%25B8%2520%25D1%2583%25D1%2581%25D0%25BB%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25B8%25D1%258F%26mode%3Dindoc%26topic_id%3D30420280%26spos%3D1%26tSynonym%3D0%26tShort%3D1%26tSuffix%3D1&sdoc_pos=0 (дата звернення: 12.04.2018).

5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова: Закон Республики Молдова от 14.03.2003 г. № 122-XV. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30397729#pos=0;0&sdoc_params=text%3D%25D1%2583%25D1%2581%25D1%2582%25D1%2580%25D0%25B0%25D0%25BD%25D0%25B5%25D0%25BD%25D0%25B8%25D0%25B8%2520%25D0%25BF%25D1%2580%25D0%25B8%25D1%2587%25D0%25B8%25D0%25BD%2520%25D0%25B8%2520%25D1%2583%25D1%2581%25D0%25BB%25D0%25BE%25D0%25B2%25D0%25B8%25D0%25B9%26mode%3Dindoc%26topic_id%3D30397729%26spos%3D1%26tSynonym%3D0%26tShort%3D1%26tSuffix%3D1&sdoc_pos=0 (дата звернення: 12.04.2018).

6. Колодяжний М.Г. Сучасна концепція запобігання злочинності в Європейському союзі // Форум права. – 2013. – № 4 – С. 168–173. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FI&2_S21STR=FP_index.htm_2013_4_30 (дата звернення: 12.04.2018).

7. Гордеев А.Ю. К вопросу о положительном опыте предупреждения преступлений в зарубежных странах. URL: <http://publishing-vak.ru/file/archive-law-2017-11/14-gordeev.pdf> (дата звернення: 12.04.2018).

8. Рекомендації відносно міжнародного співробітництва в галузі запобігання злочинності та кримінального судочинства в контексті розвитку, прийняті Резолюцією 45/107 Генеральної Асамблеї ООН на 68-му пленарному засіданні / Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_832 (дата звернення: 12.04.2018).

9. Миронова Е.А. Алиева Г.А. Криминалистическая профилактика: понятие и перспектива использования // Криминалистика – прошлое, настоящее, будущее: достижения и перспективы развития: материалы международной научно-практической конференции, приуроченной к 60-летию образования службы криминалистики (Москва, 16 октября 2014 года). – М. – 2014. – С. 75-80.

10. Чистова Л.Е. Причины и условия в криминалистике. Их значение в расследовании и предупреждении преступлений: монография. – М.: Юрлитинформ, 2013. – 192 с.